

УДК 378.147

О. М. Дудник

**КРИТЕРІЇ, ПОКАЗНИКИ ТА РІВНІ СФОРМОВАНOSTІ
ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ
ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ**

Аналіз сучасних нормативно-правових та наукових джерел із проблеми професійно-педагогічної підготовки й стан практичної підготовки студентів ОКР «бакалавр» напряму підготовки «Початкова освіта» засвідчили про необхідність упровадження в освітній процес ЗВО дієвого педагогічного інструментарію щодо формування професійної компетентності майбутнього вчителя початкової школи сучасної запитам ХХІ століття, яким, на нашу думку, є педагогічні задачі контекстної спрямованості.

Відтак, з метою перевірки ефективності системи педагогічних задач контекстної спрямованості щодо формування професійної компетентності майбутнього вчителя початкової школи, нами було проведено експериментальне навчання у Навчально-науковому інституті педагогіки і психології ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» (м. Старобільськ), на факультеті початкової, технологічної та професійної освіти ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», психолого-педагогічному факультеті КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія», факультеті педагогічної освіти та соціальної роботи Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, факультеті початкової освіти та філології Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії.

Досягнення поставленої мети здійснювалося шляхом вирішення *основних завдань*:

- визначити рівень сформованості у майбутнього вчителя початкової школи мотиваційно-ціннісного, когнітивного, операційно-діяльнісного та рефлексивного компонентів професійної компетентності;
- розробити та практично реалізувати систему педагогічних задач контекстної спрямованості зорієнтовану на формування мотиваційно-ціннісного, когнітивного, операційно-діяльнісного та рефлексивного компонентів професійної компетентності майбутнього вчителя початкової школи;
- проаналізувати та узагальнити дані експериментального дослідження;
- констатувати рівень ефективності системи педагогічних задач контекстної спрямованості щодо формування професійної компетентності майбутнього вчителя початкової школи.

Відповідно до традиційної культури оцінювання ефективності результатів педагогічного дослідження, поставлених нами мети та завдань

представлене експериментальне дослідження проводилося у три етапи (підготовчий, основний, заключний), кожен з яких характеризується конкретними змістом, завданнями та експериментальними методами.

На *підготовчому (теоретико-пошуковому) етапі* експериментального дослідження проаналізовано нормативно-правову базу професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи у ЗВО та сучасний стан практики професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи у ЗВО; обґрунтовано компоненти, критерії, показники та визначено рівні сформованості професійної компетентності майбутнього вчителя початкової школи; дібрано та розроблено відповідний діагностичний інструментарій; здійснено вибірку рівноцінних за характеристиками контрольної та експериментальної груп.

Основний (констатувальний та формувальний експерименти) етап експериментального дослідження було присвячено здійсненню діагностичного моніторингу рівня сформованості компонентів професійної компетентності у студентів-першокурсників; аналітичному опрацюванню даних констатувального експерименту; забезпеченню цілеспрямованого, поетапного впровадження розробленої системи педагогічних задач контекстної спрямованості у процес професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи у ЗВО; доопрацюванню експериментальних розробок.

На *заключному (аналітичному) етапі* експериментального дослідження за допомогою діагностичного інструментарію було визначено рівень сформованості компонентів професійної компетентності майбутнього вчителя початкової школи (студенти 4-го курсу); здійснено аналіз, інтерпретацію та узагальнення експериментальних даних; з'ясовано ступінь ефективності впровадження розробленої системи педагогічних задач контекстної спрямованості щодо формування професійної компетентності майбутнього вчителя початкової школи; підведено підсумки здійсненого експериментального дослідження.

Метою статі є висвітлення критеріїв, показників та рівнів сформованості професійної компетентності майбутнього вчителя початкової школи.

Визначення критерії та показників професійної компетентності майбутнього вчителя початкової школи було здійснено суголосно компонентам професійної компетентності майбутнього вчителя початкової школи, а саме: мотиваційно-ціннісному, когнітивному, операційно-діяльнісному та рефлексивному.

Зазначимо, що ми виходили із загальноприйнятого розуміння критерію як матеріалізованої ознаки, за допомогою якої оцінюється ступінь досягнення певної мети; а показника як компонента критерію, що служить типовим та конкретним виявленням сутності якостей процесу чи явища, який підлягає вивченню. Визначаючи критерії та показники, дотримувалися наступних вимог:

а) критерії повинні бути розкриті через ряд якісних ознак

(показників), за мірою виявлення яких можна судити про більший чи менший ступінь прояву даних критеріїв;

б) критерії повинні відображати динаміку вимірюваної якості у часі й культурно-педагогічному просторі;

в) критерії повинні, по можливості, охоплювати основні види педагогічної діяльності;

г) критерії повинні відображати основні закономірності формування особистості;

д) за допомогою критеріїв повинні встановлюватися зв'язки між усіма компонентами системи, яку досліджують;

е) якісні показники повинні виступати у єдності з кількісними;

ж) критерії повинні бути розкриті через ряд специфічних ознак, які відображають усі структурні компоненти (І. Ісаєв [1]).

Отже, критерієм сформованості *мотиваційно-ціннісного компоненту* є *мотиваційно-смісловий*, що полягає у домінуванні професійної мотивації, ціннісно-смісловому ставленні до процесів, явищ та суб'єктів початкової школи.

Показниками мотиваційно-сміслового критерію є такі, як-от:

- характер професійних мотивів;
- прояв ціннісно-сміслового ставлення до себе як майбутнього вчителя початкової школи;
- прояв ціннісно-сміслового ставлення до процесів, явищ та суб'єктів початкової школи.

Критерієм сформованості когнітивного компоненту є знанневий, який охоплює сукупність знань щодо планування, організації та здійснення освітнього процесу в початковій школі.

Показниками знанневого критерію є такі, як-от:

- сформованість спеціально професійних, дидактико-методичних, психолого-педагогічних, диференціально-психологічних та соціально-психологічних знань;
- гнучкість, що відображає можливість інтерпретувати знання, застосовувати їх як у стандартних, так і проблемних ситуаціях;
- практичність, що полягає у можливості практичної реалізації отриманих знань з метою вирішення професійних завдань.

Критерієм сформованості *операційно-діяльнісного компоненту* є *діяльнісно-поведінковий*, що полягає у готовності студентів до планування, організації та здійснення освітнього процесу в початковій школі, а також реалізації суб'єктних властивостей особистості в професійній діяльності.

Показниками діяльнісно-поведінкового критерію є такі, як-от:

- сформованість проєктувально-конструктивних, аналітичних, організаторських та комунікативних вмінь;
- прагнення до самоздійснення себе як вчителя початкової школи;
- суб'єктна професійна позиція;
- педагогічна активність;

- суб'єктний досвід;
- емпатія;
- антиципація.

Критерієм сформованості *рефлексивного компоненту* є *рефлексивно-оцінювальний*, що полягає у здатності студентів до здійснення професійної рефлексії.

Показниками рефлексивно-оцінювального критерію є такі, як-от:

- ціннісно-сміслові ставлення до педагогічної рефлексії;
- сформованість рефлексивних знань;
- сформованість рефлексивних вмінь.

Компоненти, критерії та показники уможливили визначити рівні сформованості професійної компетентності майбутнього вчителя початкової школи.

Узагальнюючи досвід науковців щодо градації рівнів сформованості професійної компетентності майбутнього вчителя, зокрема, А. Маркової [2]; В. Введенського [3]; Є. Павлютенкова [4], виокремили три рівні сформованості професійної компетентності майбутнього вчителя початкової школи: *високий, середній та низький*. Надамо їх змістовно-якісну характеристику в межах кожного критерію сформованості професійної компетентності майбутнього вчителя початкової школи.

Мотиваційно-смісловий критерій:

- високий рівень характеризується пріоритетністю професійних мотивів, їх вираженістю, дієвістю та усвідомленістю; сформованістю стійкого смислового ставлення до себе як майбутнього вчителя початкових класів й до процесів, явищ та суб'єктів початкової школи;

- середній рівень виявляється у недостатньо вмотивованому виборі професії вчитель початкової школи; неусвідомленості професійних мотивів; достатній вираженості та дієвості соціальних та пізнавальних мотивів; узагальнено смислового ставленні до майбутньої професії;

- низький рівень визначається відсутністю, або незначною вираженістю та дієвістю як пізнавальних, так й соціальних та професійних мотивів, їх неусвідомленістю; мотиви вибору професії спрямовані на предметний бік діяльності; ситуативно-фрагментарному смислового ставленні до майбутньої професії.

Знанисвий критерій:

- високий рівень характеризується повнотою, системністю, гнучкістю та практичністю знань;

- середній рівень виявляється у недостатній повноті, системності, гнучкості та практичності знань;

- низький рівень – знання практично відсутні.

Діяльнісно-поведінковий критерій:

- високий рівень характеризується дієвістю проєктувально-конструктивних, аналітичних, організаторських та комунікативних вмінь; цілеспрямованим прагнення до самоздійснення себе як вчителя

початкової школи; зорієнтованістю на засоби здійснення професійно-педагогічної діяльності; усвідомленою надситуативною активністю, ініціативністю та самостійністю; значним досвідом рефлексії, активізації та співпраці; яскраво вираженою емпатійністю; здатністю до самоаналізу, усвідомлення, прогнозування власних дій та дій інших й до передбачення наслідків взаємодії;

- середній рівень виявляється у недостатній дієвості проектувально-конструктивних, аналітичних, організаторських та комунікативних вмінь; ситуативному прагненні до самоздійснення себе як вчителя початкової школи; зорієнтованістю на процес здійснення професійно-педагогічної діяльності; усвідомленою ситуативною активністю; частковим проявом ініціативності, відповідальності, самостійності; незначним операційним досвідом й досвідом рефлексії та активізації; достатнім проявом емпатійності; здатності до усвідомлення та прогнозування власних дій;

- низький рівень визначається незначною дієвістю проектувально-конструктивних, аналітичних, організаторських та комунікативних вмінь; пасивно-виконавським ставленням до майбутньої професії; ситуативною активністю; відсутністю педагогічного досвіду; несформованістю здатності до аналізу та розуміння власних дій та дій учнів як суб'єктів педагогічного процесу; слабо вираженою емпатійністю; відсутністю уміння прогнозувати й передбачати результати своєї активності, а також взаємодії з учнями.

Рефлексивно-оцінювальний критерій:

- високий рівень характеризується стійкими, усвідомленими мотивами рефлексивної діяльності; стабільністю установки до рефлексивної діяльності, її інтенцією на себе й на інших; стійким позитивним ставленням до педагогічної рефлексії; схильністю до рефлексивної діяльності й особистісною зацікавленістю; дієвістю знань та умінь, що відбивають особистісний, інтелектуальний, кооперативний, комунікативний типи рефлексії;

- середній рівень виявляється ситуативно-усвідомленими мотивами рефлексивної діяльності та лабільністю установки до неї; інтенцією рефлексії на себе; невизначеністю ставлення до педагогічної рефлексії; достатніми знаннями та рівнем умінь, що відбивають особистісний, інтелектуальний, кооперативний, комунікативний типи рефлексії;

- низький рівень визначається ситуативними, неусвідомленими мотивами рефлексивної діяльності та відсутністю установки до неї; негативним ставленням до педагогічної рефлексії; поверхневими знаннями та незначним проявом умінь, що відбивають особистісний, інтелектуальний, кооперативний, комунікативний типи рефлексії.

Таким чином, визначені критерії, показники професійної компетентності майбутнього вчителя початкової школи та рівні їх сформованості забезпечать можливість проведення моніторингових досліджень з даної проблеми. Перспективою подальших наукових розвідок є добір та розробка відповідного діагностичного інструментарію.

Список використаної літератури

1. **Исаев И. Ф.** Школа как педагогическая система: основы управления / И. Ф. Исаев. – Белгород : Изд-во БелГУ, 1997. – 144 с.
2. **Маркова А. К.** Психологический анализ профессиональной компетентности учителя / А. К. Маркова // Советская педагогика. – 1990. – №8. – С. 7–11.
3. **Введенский В. Н.** Моделирование профессиональной компетентности педагога / В. Н. Введенский // Педагогика. – 2003. – №10. – С. 51–55.
4. **Павлютенков Є. М.** Моделювання в системі освіти (у схемах і таблицях) / Є. М. Павлютенков. – Х. : Вид. група «Основа», 2008. – 128 с.

Дудник О. М. Критерії, показники та рівні сформованості професійної компетентності майбутнього вчителя початкової школи

У статті представлено мету експериментального дослідження та розкрито основні завдання її досягнення. Подано поетапну програму проведення експерименту та висвітлено зміст роботи на кожному з них. Відповідно до мотиваційно-ціннісного, когнітивного, операційно-діяльнісного та рефлексивного компонентів професійної компетентності майбутнього вчителя початкової школи визначено їх критерії та показники. Надано змістовно-якісну характеристику рівнів сформованості професійної компетентності майбутнього вчителя початкової школи в межах кожного критерію.

Ключові слова: критерій, показник, рівень сформованості професійної компетентності, майбутній вчитель початкової школи.

Дудник О. Н. Критерии, показатели и уровни сформированности профессиональной компетентности будущего учителя начальной школы

В статье представлено цель экспериментального исследования и раскрыто основные задачи ее достижения. Подано поэтапную программу проведения эксперимента и определено содержание работы на каждом из них. Согласно мотивационно-ценностного, когнитивного, операционно-деятельностного и рефлексивного компонентов профессиональной компетентности будущего учителя начальной школы определены их критерии и показатели. Предоставлено содержательно-качественную характеристику уровней сформированности профессиональной компетентности будущего учителя начальной школы в рамках каждого критерия.

Ключевые слова: критерий, показатель, уровень сформированности профессиональной компетентности, будущий учитель начальной школы.

Dudnik O. The Criteria, Indicators and Levels of Professional Competence of the Future Primary School Teacher

The article presents the purpose of the experimental study is to test the effectiveness of the system of pedagogical tasks of context orientation on the